

ESEJ

NAŽLUTO: KDO MÁ PRÁVO VYPRÁVĚT?

Sára Zeithammerová

„Nejlepší kamarádky“

Loni na podzim vyšel v českém překladu Daniely Orlando román *Nažluto* (Yellow-face) od R. F. Kuangové, který jsem v době jeho vydání zhltna na několik posezení. Pro osmadvacetiletou autorkou je tento ostře satirický román prvním dílem, které nespadá pod žánr fantastiky. Vypravěčkou je dvacát-nice June Hayward, která se zoufale snaží uspět jako spisovatelka v současném literár-ním (západním) světě. Do svého debutu dala všechno, ale v knihupectvích na něj bohu-žel usedá prach. Její „nejlepší kamarádka“ Athena Liu už ale knihy vydala tři, podepsala smlouvu s Netflixem, topí se v penězích a její rozpracovaný válečný román bude podle všeho knihou roku, ačkoliv jej ještě nikdo nečetl. June je jasné, že ona sama takové slávy nikdy nedosáhne. Dokud se nestane svědkem Atheniny bizarní smrti a neshrábne z místa činu její rukopis...

Athenin román *Poslední fronta* o čínských dělnících podílejících se na válečném úsilí Francie a Velké Británie během první světové války je příliš působivý, než aby byl zapome-nut. A co by byla June za kamarádku, kdyby nepomohla tomuto románu spatřit světlo světa? Samozřejmě po nějakém tom přepra-cování – první verze je první verze – a pod svým jménem. Román se po vydání stává senzací a June spolu s ním. Ale její paranoia roste, kritici jsou skeptičtí a trest za ukradení „kamarádcina“ dila na sebe nenechá dlouho čekat.

Kromě toho, že je román opravdu zábavná jízda (spisovatelka a herečka Constance Wu jej dokonce přirovnává k „*brutálnímu boji na nože s psychotickým klaunem*“), otevírá témata, která hýbou naší současnou kulturou, ať už je to kulturní apropriace, privilegium bílé pleti, či tenká linie mezi podporou diver-zity a tokenismem. Přiznám se, že jsem byla k českému překladu skeptická, neboť jsem si nebyla jista, zda může příběh českým čte-nářům něco dát. Může se nám totiž zdát, že americký knižní trh, kde autoři získávají za své romány až šesticiferné částky, je nám pří-liš vzdálen. I přes jistou kostrbatost překladu Daniely Orlando, která vychází nepochybně z vysoké míry insiderství originálu, je pří-běh univerzální i srozumitelný, nejen proto, že řeší problematiku autorství v dnešní *woke* době.

June sebe samu totiž považuje za autorku, a to do poslední stránky. Román *Poslední fronta*, který zajistil June nesmrtelnost, ales-poň na jednu knižní sezonu, přece není pla-giát. June jej přece celý přepracovala, nechala si ho projít rukou, vložila do něj něco ze sebe! Není zlodějka, není rasistická. Proč by „*hně-dooká a hnědovlasá*“ June nemohla psát o čín-ské kultuře, jako to dělala „*krásná, kosmo-politní, neurčitě queer neběloška*“ Athena? Ovšem i kdyby tu knihu napsala sama, měla by jako její vypravěčka šanci v dnešním světě obstát?

Nažluto, načerno

Odpověď nám už dává samotný název knihy *Yellowface*, podobný termínu *blackface*, vycházející z konvence amerických filmů, kdy asijské či černošské postavy hráli namasko-vaní bělošští herci (příklad *yellowface* nalez-neme kupříkladu i v romantické komedii *Snídaně u Tiffanyho* z roku 1961, kde si roli japonského fotografa pana Yunioshiho stříhl bílý herec Mickey Rooney). V posledních dekadách rovněž vzniká debata ohledně obsazování heterosexuálních herců do rolí queer postav, cis-gender herců do rolí trans-sexuálů a podobně. Queer role mají hrát queer herci, trans role trans herci, dokonce ani na invalidní vozík by se neměl v roli posa-dit někdo, kdo chodí.

U nás je tato debata samozřejmě pozadu. Řeší se především rozšíření hereckého reper-toáru pro vietnamské či romské herce, kteří jsou odsuzováni k hraní stereotypních rolí typu „majitel večerky“ a „ten, co ji přišel vykrást“. *Blackface* ale přišel na přetřes před pouhými třemi lety, kdy byla z repertoáru Činoherního klubu stažena hra Martina McDonagha *Ujetá ruka*, ve které hraje čer-nošskou postavu namaskovaný Ondřej Sokol.

Proti stažení hry se okamžitě na sociálních sítích vznesla vlna nevole, kdy byla vyčítána všem zúčastněným přílišná politická korekt-nost. Tyto zprávy jsou samozřejmě vodou na mlýn kritiků *woke culture*. O víc než cokoli-v jiného ale jde o rovné příležitosti, a aby se (nejen) herecká profese otevřela všem herec-kým typům.

V knize *Nažluto* se June dopustí něčeho podobně nevkusného. Od první chvíle od publikování *Poslední fronty* se potýká s kri-tikou veřejnosti, kdy je odsuzována za apro-priaci čínské historie. Na tento odsudek se připraví její redaktori, kteří v cynickém kroku poupraví její jméno June Hayward, pod kte-rým publikovala dosud, na Juniper Song, aby nepůsobila tak „bílá“. June se dušuje, že si nikdo nic nevymyslel, Song je její prostřední jméno, které jí dala matka hipísačka. A že evokuje čínské kořeny? Šťastná náhoda, nic víc! Stejně jako to, že má June oficiální *head-shot* nafoceně při západu slunce, kde její pleť působí opáleně.

Na skeptické hlasy čtenářů, zejména korej-ské literární kritičky Adele Sparks-Sato, která má na June spadeno od samého začátku, ačkoliv se nikdy osobně nesetkají, jsou ale tyto manipulace krátké. June se celý román snaží prodat jako dílo, ke kterému má osobní vazbu, ale protože se jedná o téma, které jí není vlastní a o kterém nikdy neslyšela, dokud se nerozhodla Athenin román ukrást, vyznívá falešně. V okamžicích, kdy čtenáři cupují pasáže, které June po Atheně vůbec neopravovala, cítí June škodolibou radost. Je si totiž vědoma toho, že kdyby byla pod románem podepsána Athena, byl by román pro všechny svatý. Co na tom, že bylo vydání válečného románu pro Athenu stejný kariérní kalkul jako pro June?

Horor o osamělosti

Znepokojující na celém ději knihy je to, že se odehrává z velké části ve virtuálním pro-storu. June neschytává kritiku a neocitá se v nebezpečí bezprostředně, skrze lidský kon-takt, ale na twitteru, na goodreads, na insta-gramu... Obsedantně si pročítá recenze, pro-čte si každý komentář dvakrát, má nastavený na své i Athenino jméno *google alert*, aby byla vždycky o krok před tím, kdo by mohl vyslovit podezření, že dílo ukradla.

Ano, jsme chronicky online a všichni jsme závislí na počítání lajků, ale Junino chování hraničí s posedlostí. Kdo z nás se ale někdy účastnil internetové diskuse, dobře ví, jak intenzivní a bolestivé mohou být komentáře pod příspěvkem. Všechny kampaně, které chtějí June „svrhnout“ z pomyslného lite-rárního trůnu, se rovněž dějí online. Jediný způsob, jak se jim bránit, je doslova vypnout všechna zařízení a pozavírat do zásuvek... A druhý den je zapnout a sledovat ubývání followerů před očima.

June nemá po celou knihu jedinou kama-rádku, ba dokonce ani povrchní známost, které by se mohla svěřit. Po celou dobu exi-stuje v jakémsi vakuu. Dokonce ani fantas-tický první den, kdy jí vyjde kniha, nemá nikoho, s kým by šla slavit, poněvadž je pře-svědčena, že by jí stejně všichni záviděli. Není náhoda, že sama autorka R. F. Kuangová celé dílo popsala jako „*horor o osamělosti v silně*

konkurenčním průmyslu“. June je sama proti všem a není možné jí nefandit, i když je to *basic white girl*, jejíž zkušenosti v dnešní době údajně nikoho nezajímají.

Autor jako brand

S tímto cynickým přístupem k autorství jsem se setkala na vlastní kůži před několika lety, kdy jsem absolvovala stáž v Berlíně. Oka-mžitě jsem byla zaškatulkována jako „holka z Východu“. Stejnou optikou byly hodno-ceny i práce, které jsem na stáži prezentovala. Opakovaně jsem byla dotazována na svou zkušenost se životem za železnou oponou (ačkoliv jsem se narodila skoro deset let poté, co padla) a na vliv, jaký má na mou tvorbu válka na Ukrajině. Výsledkem bylo, že jsme se s kolegy při prezentování našich projektů předháněli v popisování unikátních a nároč-ných životních zkušeností, ať už se jednalo o posttraumatický stres z války v Jugoslávii, či trauma z homofobního či rasistického jed-nání, které měly naši tvorbu obhájit a nám dát takzvaný *brand*. Není divu, v dnešní době, kdy jsme zahlceni *contentem*, obtojí přede-vším látky, které autor sám umí prodat. Na oně stáži samozřejmě nejvíce rezonovaly pro-jekty autorů, kteří byli nejen výrazné osob-nosti, ale měli i onen hluboký lidský příběh. Být holkou z Východu zkrátka nestačí.

Zavdávalo to samozřejmě pohnutku tomu, abychom psali o tom, co známe, protože co-koliv jiného bude neautentické. S tím nesou-hlasím, poněvadž to popírá vlastnost, která by měla být každému autorovi vlastní, totiž schopnost empatie s jinou zkušeností, než je ta naše. Nehledě na to, že psát o tom, co známe, může být obtížnější než psát o něčem, co je nám vzdálené. Vyžaduje to vyšší míru sebereflexe, nehledě na těžkou práci se zkro-cením vlastního ega. To, že nám náš život pří-padá zajímavý, neznamená, že jsme schopni jej zajímavě zpracovat pro někoho nezúčast-něného. Oproti tomu jsou nějaké ty rešerše nebo rozhovory snadné. Znamená to ale, že si může opravdu psát kdokoli o čemkoliv?

Bíleý kůň, žlutý drak

June a celý její plán vydat knihu o čínských dělnících může vyznívat cynicky, stejně jako její snaha působit „světověji“, jen aby pro-dala více výtisků. Ano, umění je byznys, ale neměla by tam být i nějaká ta přidaná hod-nota spojená se snahou pozvednout společ-nost? June rozhodně není osvícenec, je pře-svědčena o tom, že je výborná spisovatelka, která jen nedostala šanci se prosadit, protože je heterosexuální běloška ze střední třídy, které se nikdy nic moc špatného nestalo, a na úspěchu ji těší především materiální odměny. Lepší byt, lepší *drip*. Co na tom, že se chytila tématu, které není její, ale o kterém byla pře-svědčena, že s ním udělá díru do světa.

V našem českém rybníčku možná pama-tujeme na kauzu ohledně udělení Literární ceny Knižního klubu v roce 2009 románu *Bíleý kůň, žlutý drak*, za kterým (údajně) stála mladičká autorka vietnamského původu Lan Pham Thi. Román s prvky autobiografie při-blížoval zkušenost vietnamské dívky naro-zené v Písku. Dílo a jeho autorka byly ozna-čovány jako „objev roku“ a byly častovány mnohými dalšími superlativy, dokud nevyšlo najevo, že je autorem český bílý muž střed-ního věku, publicista Jan Cempírek. Kritici vmžiku otočili a knihu označili za neauten-tickou a plytkou výpověď někoho, kdo nemá sebemenší tušení, jak vietnamská komunita u nás skutečně žije. Předseda poroty Ivan Binar se vyjádřil, že kdyby se Cempírek pod knihu podepsal, stejně by vyhrál, a samotný Cempírek, který celé dílo označil jako „so-ciální experiment“, se celou věcí podle všeho dobře pobavil.

Téma autorství a práva na vypravování se rovněž objevovalo kolem publikace románu *Les v domě* Aleny Mornštajnové. Ten tema-tizoval sexuální zneužívání dítěte, nešťastně označené jako „překvapivá pointa“. I přes žhavou diskusi dnes víme, že se o plagiát v žádném případě nejednalo. Nad romá-nem se však vznáší otázka týkající se autora a tématu. Proč se autorka rozhodla zpracovat právě téma sexuálního zneužívání? Proč se pro něj rozhodne jakýkoliv autor? A smí jej zpracovat ten, který jej sám nezažil?

Podobnou otázkou se zabývá právě román *Nažluto*, ve kterém se Junin (a Athenin) román stává terčem kritiky proto, že June

jako bílá autorka nemá právo psát knihu o čínské historii. Nepřísluší jí to. Nestačí udě-lat důkladnou rešerši, nestačí pokus naučit se čínsky na Duolingu. Kromě toho zabrala místo menšinové autorce (Atheny), která by knihu napsala lépe.

Podobná kontroverze dopadla na román Kate Russell s názvem *My Dark Vanessa* (v češtině vyšlo v roce 2020 jako *Má temná Vanessa*), který pojednává o sexuálním vztahu dospívající dívky a jejího učitele an-gličtiny. Na sociálních sítích se proti románu vymezila spisovatelka Wendy C. Ortiz, jejíž vlastní memoár pojednávající o stejném tématu získal mnohem méně pozornosti, údajně proto, že jeho autorka není bílá. Po-ukázala také na mnoho podobných znaků, které mezi sebou knihy měly, a nařkla Russell z apropriace. Jediné, čeho docílila, bylo, že se Russell veřejně přiznala k tomu, že měla jako teenagerka vztah se svým pedagogem a z těchto zkušeností při psaní také vycházela. Román označila jako fikční pro svou vlastní ochranu. V okamžiku, kdy ale vystoupila jako oběť sexuálního násilí, byla velká část kon-troverze, která její román obklopovala, smyta a stala se bestsellerem.

Pod podobným drobnohledem se ocitla také Alena Mornštajnová, která v rozhovo-rech neustále podtrhává své idylické dětství a rodinný život. Přitom román *Poupátka* z pera Hany D. Lehečkové, která se sama jako dítě stala obětí sexuálního zneužívání a jejíž román naplnil i funkci osvěty, se terčem takové kritiky nestal.

Pointou není, že jen ti, kteří zažili sexuál-ní zneužívání, mají právo o něm psát. A je potřeba si klást otázku, proč si určité téma k uměleckému zpracování zvolíme. Bylo by cynické psát jen na společenskou objednávku, ale zároveň naivní si nepřipustit, že se jí občas neřídíme. Tak či onak, je třeba ke každému tématu přistupovat maximálně zodpovědně a s citem pro to, co k nám promlouvá jako k autorovi, čtenáři, ale i jako k lidské bytosti.

Autentická výpověď

Během všech kauz týkajících se práva na autorství se skloňuje slovo plagiát do takové míry, že pozbylo původního významu. V ro-mánu *Nažluto* je naštěstí toto téma zpraco-váno jednoznačně. Ačkoliv je *Poslední fronta* eufemisticky řečeno kolektivní dílo, druhá kniha, pro kterou si June sáhne do Athenina „fundusu“, je plagiátem a June je okamžitě odepsána.

Touha psát je ale pořád silnější než cokoli-v, co kdy poznala, a než se naděje, začne psát knihu třetí, natolik bombastickou, že se jí při psaní třesou prsty. Jak by ne, když ta kniha vychází přímo z ní a je její autentickou výpo-vědí. Otázkou ovšem je, jestli se dožije jejího zdárného vydání...

Autorka R. F. Kuangová se nechala slyšet, že knihu napsala i jako reakci na kritiku, kterou pocítila ona sama, totiž že prý za její úspěch z velké části může fakt, že je *tokenem*, tedy „vybranou“ asijskou autorkou na americkém knižním trhu. Rovněž si klade zásadní otázky, k čemu je psaní vlastně dobré a jestli se dá tvořit i nesobecky, nikoli za účelem zisku.

Je samozřejmě chvályhodné, když mají umělecká díla přesah, když otevřou nějaké téma či prokážou společenskou službu. Ne-smíme však zapomínat na ty příběhy, které jsou tu jen od toho, aby byly odvyprávěny. Nesmíme se zapomínat bavit a bát. Nesmíme pohrdat oním „kvalitním mainstreamem“, pokleslými žánry, jakkoliv to chcete nazývat. Příběhy mají právo existovat, i když nejsou palčivé.

Nejironičtější na celé věci pochopitelně je, že R. F. Kuangová, sama Američanka s čín-skými kořeny, píše o zkušenostech bílé Ameri-čanky. To je ale pomrknutí, které jí vzhledem k tématu díla ještě rádi odpustíme. ■

(Autorka je spisovatelka a scenáristka)